

STJEPAN SREMAC

Hrvatski sabor kulture, Zagreb

PLESZOPISZEN MAKSIMILIJANA VRHOVCA ILI KAKO JE KOLO POŠTALO SIMBOLOM ZAJEDNIŠTVA

U članku se opisuje i analizira nastajanje i izvedba prvog hrvatskog koreografskoscenskog prikaza narodnog plesa u interpretaciji građana, "Pleszopiszni" biskupa Maksimilijana Vrhovca, i unutar njega promoviranje kola u simbol zajedništva. Dalje se analizira primjena te ideje u Iliraca i u pjesmi Branka Radičevića "Đački rastanak".

Ključne riječi: Maksimilijan Vrhovac, kolo, Ilirski preporod, simbol, Branko Radičević

Prigodom obilaska Dalmacije i Hrvatske krajine 1818. godine car Franjo II. sa suprugom Karolinom na povratku se od 27. lipnja do 1. srpnja zadržao u Zagrebu. Priređen mu je veličanstven doček, a gradski magistrat, biskup i građani natjecali su se u uređenju grada i pripremanju različitih programa (Jurman-Karaman 1960:183-196). Gradec i Kaptol bili su svečano dekorirani, a 28. lipnja priređena je u oba grada sjajna iluminacija doslovce s desetinama tisuća različitih svijeća, baklji, svjetiljaka, posuda s gorućim špiritom, smolom i voskom. Gradska vrata i važnije zgrade dobile su klasicističku arhitektonsku dekoraciju u kojoj su prevladavali toskanski i jonski stupovi, dorske lezene, frontoni, triglifi i metope, arhitravi i rombična rešetka. Na Harmici su sagrađena i trijumfalna vrata i veliki stup na postamentu, a i većina je gradskih kuća bila ukrašena barem skromnom dekoracijom. One bogatijih ukrašavane su sukladno mogućnostima vlasnika i s posebno napravljenim portalima, a poneke i s piramidama. Od Kamenitih vrata prema Sjevernim vratima posađena je šumica od 800 mladih jela, a na Južnoj promenadi umjetni park. Većinu dekoracija projektirao je Bartolomej Felbinger, prisutan u Zagrebu od 1809. godine, uz njega i ing. Seemann, dok je za uređenje Kaptola bio zadužen arhitekt Gigl, u biskupovoj službi. Golema ta scenerija od dasaka, tkanina i boja u nekoliko je dana promijenila izgled grada, i kao da je najavila pojavu klasicističke arhitekture u kasnobaroknom gradu, koja će se događati tijekom narednih triju desetljeća (Jurman-Karaman 1960:192).

Sav taj izvanjski sjaj pratili su različiti protokolarni, kulturni i umjetnički programi koji su ispunjavali višednevni boravak carskog para. Među tim programima osobitu pozornost i odobravanje privukao je glazbenoplesni prikaz "Pleszopiszen"¹ biskupa Maksimilijana Vrhovca. Za ovako rijetku, važnu i svečanu prigodu biskup je sastavio prigodan govorni i pjevani tekst, odabrao odgovarajuću glazbu, plesove i odjeću. Cijeli je program izveden pred zagrebačkom stolnom crkvom, a izvođači su bili plemići i plemkinje obučeni u narodne nošnje (Pavličević 1987:LXXVI). Tekst pjesme i melodijski zapis tiskani su na letku, a jedan takav letak pronašao je kasnije i Kuhač. Pod nazivom "Svetčano kolo od god. 1818." objavljuje u svojoj trećoj knjizi melodijski zapis i tekst pjesme i u napomeni dodaje:

Svetčano ovo kolo ili oro potiče od zagrebačkoga biskupa Maksima Vrhovca (utemeljitelja parka Maksimira), kojega je sastavio po narodnoj melodiji "Zaspal Janko", te ga dao god. 1818. 27. lipnja izvadjati od mnogobrojnih u narodnom odijelu obučenih, mladih plemića obojega spola, prigodom kada se je nalazio u glavnom gradu Hrvatske car Franjo i carica Karolina Augusta. Oro ovo bilo je u izvornom izdanju štampano na jednom listu pod naslovom "Pleszopiszen", kojega sam u kopirvničkom samostanu našao. Stavljam amo melodiju i prvu kiticu teksta, kako je u originalu — zabilježen (Kuhač 1880:226-227).

Kuhačev prijepis teksta, kao i onaj Deželićev (Deželić 1904:201-203), osim drukčijeg načina pisanja, prilično su točni, ali zbog teže dostupnosti ovdje ipak donosim originalni tekst s letka:²

Kolo, kolo, na okolo:
Kolo, kolo, na okolo:
Hitro, lyubno i veszelo:
Hitro, lyubno i veszelo:
Divojchicze prizkochite;
Veszelonam poigrajte,: Veszelonam
Horvaticze, Dalmatinke,: Horvaticze
Kchere, lepe, y Slavonke,: Kchere
Od Kreposzti glaszovite,: Od
Kolo z nami zztavite,: Kolo
Dan veszelja namje danasz,: Dan
Oko Bosje gleda na nasz,: Oko
Dvaszu Gozti mili dossli,: Dvaszu
Od bogatog grada Becha,: Od

¹ Naslov "Pleszopiszen" koji je Vrhovac dao svom glazbenoscenskom djelu vjerojatno znači ples uz koji se pjeva ili kako sami nositelji tradicije znaju reći *pjevano kolo*. U prilog tomu išao bi napis iz *Danicze Zagrebechke* iz 1837. godine, izdavača Ignaca Kristijanovića. Naslov je "Lado horvatski", a vjerojatni pisac je sam Kristijanović. Tu objavljuje i tekstove pjesama, a među njima (na str. 116-122) i "Vilensko kolo ili "Plesnopesem Lado u Jamničkomu zdencu prikazana". Kolo plešu "horvatske vile" u čast svome načelniku, koji je posjetio Jamnički zdenac kisele vode, glasovit od god. 1829; one pjevaju i plešu "običajno pri Horvatih Kolo, po nagovoru i ravnanju svojega kolovođe sestre Zore" (prema Bošković-Stulli 1971:166, bilješka br. 4).

² Prema presnimku letka u knjizi V. Novaka *Vuk i Hrvati* (Novak 1967:41).

Bog Nye shalye k-nam, i szrecha:.; Bog
Okó, licze Nyim szvedochi:.; Oko
Daszu dossli nam pomochi:.; Daszu

Bose sivi takve gozti:.; Bose
Nam na diku szrechno dossli:.; Nam
Kudsze vrata szrechno prossli:.; Kudsze
Kroz planine, y kroz morja:.; Kroz
Vodilaih jaszna zorja:.; Vodilaih
Szuncze szvetlo vedrog dana:.; Szunsze
Darovalo Nyim do ztana:.; Darovalo
Illi gorum issli puztum:.; Illi
Illi shumum issli guztum:.; Illi
Gore lahko premahnuli:.; Gore
Shume rano premahnuli:.; Shume
Zefir mili, szuhi, tihi:.; Zefir
Kudgod pojdu putuj z Nyimi:.; Kudgod
Kissa nagla, szever lyuti:.; Kissa
Goztom selnem put' ne zmuti:.; Goztom
Kroz planine, loze, vode:.; Kroz
Neka mirno idu, brode:.; Neka
Da Slavoncze, y Horvate:.; Da
Pervo vide, negsze vrate:.; Pervo
Y vu szercza nyim glediju:.; Y vu
Da Nyim dobro vszi seliju:.; Da
Dugo szrechno kralyuvati:.; Dugo
Y veszelo nasz ravnati:.; Y veszelo
Chuj nas Czeszar i Kraly zmosni:.; Chuj
Daszmo vszigdar verni, szlosni:.; Daszmo
Vu nevolyi, i vu szili:.; Vu
AUSTRIANZKOJ HISI bili:.; AUSTRIANZKOJ
Budi anda Ti nam Titus:.; Budi
Carolina pak Gisela:.; Carolina
Iz Bavarzkeh Kralyev kervi:.; Iz
Kuje imal Stefan prvi:.; Kuje
Bose chuvaj ove Gozti:.; Bose
Kiszu nasse zrok radozti:.; Kiszu:

Veliki znalac Kuhač odmah je primijetio da je Vrhovac³ za glazbenu podlogu kola i prateće vlastite pjesme izabrao melodiju narodne pjesme *Zaspal Janko pod jablankom*. Očita je bila biskupova namjera da klasicističkom dekoru, natpisima većim dijelom na latinskom i manjim na njemačkom jeziku — hrvatski je bio samo na kući biskupove sestre gđe Novosel (Jurman-Karaman 1960:190) — suprotstavi hrvatsku narodnu pjesmu, ples, nošnju i jezik. A uporabom narodnog kola i samim tekstom pjesme Vrhovac pred carskim parom jasno iskazuje svoju želju i politički cilj za ujedinjenjem svih hrvatskih zemalja i objedinjavanjem kulture i jezika. H(o)rvatice, Dalmatinke i Slavonke zorno simboliziraju sastavnice hrvatske Trojednice, a kolo njihovo jedinstvo.

³ Iako na samom letku nema Vrhovčeva imena, svi se istraživači njegova života i djela slažu da autorstvo pripada zagrebačkom biskupu (usporedi i V. Novak 1967:40.)

PLESZOPISZEN.

Kolo Kolo, ta o Kolo, Kolo ko lo na o

Ko lo: Hitro, ljubno, y vesze lo: Hitro ljubno.

y ve sze lo

<p>Kolo, kolo, na stoje: Kolo, kolo, na stoje: Hitro, ljubno, y vesze lo: Hitro, ljubno, y vesze lo: Dvorjanski polkockice: Dvorjanski polkockice: Vanzonski polkockice: Vanzonski Horvatski, Delmatinski: Horvatski Biskupi, Jopi, y Slavonki: Biskupi Od Brezani glavnice: Od Kolo vsaki zastavice: Kolo Dan vesela namo dano: Dan Olo Bole gledi na namo: Olo Dvora Gosti mili dobi: Dvora Od boprog grada Beča: Od Bog Nyshalya namo, y metla: Bog Olo, loto Nyim svedochi: Olo Dano dobi nam pomoči: Dano</p>	<p>III goram lali putam: III III abunam lali putam: III Gore loko premakni: Gore: Shume rano premakni: Shume Zefe mili, sudi, tibi: Zefe Kad god pojde putaj: Kad god Niša negla, serer dyti: Niša Gortom selcem put' nemati: Gortom Rino plenu, loto, vode: Rino Neke mirno ida, broda: Neke Da Slavonci, y Horvati: Da Pervo vide, negre vate: Pervo Y vu serosa nyim gledaj: Y vu Da Nyim dobro vni selja: Da Duga serecho kalyvati: Duga Y veselo nam razvati: Y veselo Chaj nam Cernac, y Realy romani: Chaj Dufamo vhidgar verni, fileni: Dufamo Vu nevolji, y vu mili: Vu AUSTRALANEROS NIŠI BILI: AUSTRALANEROS Budi anda Ti nam Titus: Budi Carolina pak Greta: Carolina In Bavarskih kraljev kralj: In Kralj imal Stefan prvi: Kralj Bosa churaj ove Gosti: Bosa Kisu name truk radomi: Kisu</p>
--	--

Gledajući samo s umjetničkog i stručnog gledišta nema sumnje da je Vrhovac s "Pleszopiszen" pred sebe stavio velik zadatak. Ovako koncipiran glazbenoscenski prikaz podrazumijeva s jedne strane glazbenu pismenost i dobro poznavanje narodnih pjesama, narodnog plesa (kola) i nošnje, a s druge smisao za stihotvorstvo, uklapanje stihova u glazbeni predložak i na kraju sposobnost da se to sve skupa objedini u koreografsku cjelinu i uvježba. Čini se vrlo vjerojatnim da je Vrhovac posjedovao sve te osobine. Izbor lijepe, razvijene i ritmički poletne melodije za podlogu tekstu i plesu nije mogao biti slučajaj i svjedoči o glazbenoj pismenosti i poznavanju većeg broja narodnih napjeva. Vrlo dobra uklopljenost osmeračkih stihova nameće pomisao da ih je Vrhovac stvarao na već izabranu melodiju. Istodobno pogodnost ove melodije kao dobre ritamske i glazbene podloge za plesanje svjedoči o određenom plesnom iskustvu i poznavanju kola.

Ne želeći se upuštati u diskusiju o autorstvu i rezultatima Vrhovčeva poziva svećenicima za prikupljanjem narodnih pjesama, čini mi se da upravo rad na "Pleszopiszen" potvrđuje barem djelomičnu uspješnost ovog pothvata. Vrhovac je za rad na svome glazbenoplesnom scenskom prikazu trebao u prvome redu melodiju, a ne tekst narodne pjesme, a to nadalje znači da je morao imati, odnosno poznavati, veći broj melodijskih predložaka. U tekstu okružnice Vrhovac nigdje izrijekom nije tražio da se uz tekstove pjesama zapisuju i melodije, ali tu mogućnost ne treba sasvim odbaciti. Citiram dio usporednog hrvatskog prijevoda latinskog teksta okružnice, koji je pod naslovom "Poziv pokojnoga episkopa Maximiliana Verhovca Rakitovackoga na sve duhovne pastire svoje episkopie, g. 1813. izdat" preveo i objavio Gaj u *Danici Ilirskoj*:

Promotrivši dakle to, da se ilirski jezik od mnogih jako ceni i ljubi, da se u njemu već svaki dan štogod boljega piše, i da je ufanje, da će ga novo sada u Beču napravljajuće društvo muževah, koji narečja ilirskoga jezika iz tmine izkopati i obdelati nastoje, k tolikomu cvetu doterati, da mu se obilnost, krasota i snaga bolje poznati, čuvati i umnožati bude mogla; i da će njegova čistoća rečih, koja sva stranska izključuje, i njegova krasota do uresa, koim se drugi narodni jezici danas diče, pristupiti moći: zato med ostalimi i Vas pozivljem, nukam i molim, da obsebne reči horvatske ili slavonske, svakojake poslovice i narodne pesme, koje ste ili do sada za se skupili, ili u napredak skupili, i meni takodjer što beržje saobćite (Gaj 1837:95).

Dalje nabrajajući koje i kakve sve riječi hrvatske i slavonske valja prikupljati pod brojem 3 piše:

... zatim 3) da bez razlike svakojake popevke horvatske i slavonske, s opaženjem, nakoliko se može znati, kada, kim i kojom prilikom su sastavljene? polag Vaše prilike sakupljate, i svako malo po malo meni pošaljete (Gaj 1837:96).

Ipak se može pretpostaviti da su mu svećenici koji su zbog svoje službe bili glazbeno obrazovani slali i notne zapise melodija, osobito one već zabilježene u crkvenim i drugim knjigama. Poznato je, međutim, da je

Vrhovac i prije slanja okružnice dolazio u doticaj s narodnim pjesmama, a poneke imao i zabilježene. Svjedoči o tome njegovo poznanstvo s Jernejom (Bartolom) Kopitarom⁴ i češkim slavistom Dobrovskim. Iz Kopitarova pisma Dobrovskom 1810. godine saznajemo posredstvom Bonazze novosti iz Zagreba:

... Obećao mu biskup mimo to dobiti mi programe i one pisce hrvatske od XIV. do XVII. vieka sa sbirkom Krčelićevom citiranom od Engela, Zatim dubrovačke poslovice, Item hrvatske narodne pjesme, u čem sam ga upozorio na citirane, u nekom evanđelju od g. 1694.: "Lepo mi poje černi kos. 1. Posejal sem bažulek. 2. Posejal sem draga ljuba. 3. Hranila devojka tri sive sokole. 4. Igralo kolo široko." Tamo su samo ovi početci kao melodije (na notu) navedeni..." (Deželić 1904:184).

U privatnom pak pismu barunu Zoisu Kopitar piše i ovo:

Hrvati imaju prekrasne narodne pjesme (junačke pjesme, Heldenlieder) kao i sjeverni narodi, o kojima sada Schlegel sa prijateljima s pravom toliko govori. Ja nalazim dapače u njima sličan duh kao u islandskim pričama i Igorovoj bojnjoj pjesmi. U kratko! ništa ne želim više, nego da mi ih tko napiše. Biskup zagrebački (Vrhovac) imao je milost, te mi je nekoliko malih ali posve liepih pjesama priposlao (Deželić 1904:187).

Vidimo da je i prije pisanja okružnice Vrhovac ne samo pokazivao snažan interes za narodne pjesme već da je imao i nešto prikupljenih. Okružnica je izašla godinu dana prije Vukove *Pesmarice* (usp. Karadžić je Vrhovca nazivao "šokačkim vladikom" — Novak 1967:39), a "Pleszopiszen" 1818., pa je u tih proteklih pet godina Vrhovac očigledno mogao još bolje upoznati narodne pjesme. Najbliže će biti istini da su Vrhovčevi svećenici prikupili nešto toga materijala i poslali ga svom biskupu. Ali što je s poznavanjem plesa?

Kako je već istaknuto, "Pleszopiszen" nije mogla nastati i biti ostvarena bez poznavanja narodnog plesa, ali ni bez određenog praktičnog plesnog iskustva. Premda o tome nema zasad konkretnih saznanja, s narodnim plesom biskup je mogao doći u doticaj prigodom redovitih vizitacija (Deželić 1904:129). Malo je vjerojatno da je pritom i sam participirao, ali je praktični pozanavatelj plesa mogao lako samim gledanjem naučiti jednostavnije oblike narodnog kola. A s plesom je Vrhovac mogao već zarana doći u doticaj kao gimnazijalac u Grazu, a zatim i kao polaznik vojničke škole. Biskupovu sklonost društvenom životu, pa tako i plesu, potvrđuju i plesovi koji su se održavali u biskupskom dvoru, a i njegovo prisustvovanje plesovima na drugim mjestima, npr. kod bana (Deželić 1904:137). Često je priređivao svečane

⁴ Vrhovca je s Kopitarom upoznao Franjo A. de Bonazza, nećak baruna Žige Zoisa, slovenskog feudalca i tvorničara, kod kojega je Kopitar neko vrijeme bio u službi kao tajnik. Kopitarov učenik Bonazza je pak oženio Vrhovčevu nećakinju i često je bio posrednik između Vrhovca, Kopitara i Zoisa (usp. Deželić 1904:183).

ručkove, večere, primanja i društvena okupljanja (koja je u svom latinskom dnevniku njemački nazivao *Gesellschaft*) na kojima su se vodile znanstvene i literarne rasprave, nastupali su glumci, glazbenici, slikari, pjevači i sl.⁵ Općenito govoreći biskupski dvor je u doba biskupa Vrhovca bio središte kulturnog, društvenog i zabavnog života u tada malom i provincijalnom Zagrebu, a sam biskup ne samo dobar domaćin već i glavni organizator i pokretač (Pavličević 1987:LXXVI).

Iz iznesenog vidimo da je Vrhovac imao po svemu sudeći sve potrebne osnovne predispozicije za stvaranje glazbenoplesnog prikaza: vrlo dobro poznavanje narodne glazbe i narodnog plesa, glazbenu pismenost i praktično plesno iskustvo, smisao za stihotvorstvo i uklapanje stihova u melodijski predložak. Ostaje da još razmotrimo pitanje objedinjavanja svih ovih elemenata u koreografsku cjelinu i praktičnu realizaciju, koja podrazumijeva prikupljanje i uvježbavanje izvođača i njihovo oblačenje u odgovarajuće kostime.

Jedan od bitnih preduvjeta za stvaranje i realizaciju "Pleszopisni" bilo je potrebno vrijeme za pripremu i uvježbavanje. Iz gradskih dokumenata je vidljivo da je carski posjet Zagrebu unaprijed planiran, o čemu je ban Gyulay izvjestio magistrat. Na osnovi ove obavijesti magistrat donosi 9.3.1818. odluku o uvođenju posebnog poreza za pokrivanje troškova iluminacije (Draginja Jurman-Karaman 1960:184). Prema tome Vrhovac je za osmišljavanje i ostvarenje svoje ideje imao na raspolaganju tri i pol mjeseca. Nakon stvaranja koreografije Vrhovac je trebao uvjeriti plemiće i plemkinje da se prihvate plesanja i pjevanja kola i pjesama svojih kmetskih podanika. Ovdje je sigurno presudnu ulogu odigrao Vrhovčev duhovni, društveni i politički autoritet, a lako se može pretpostaviti da je za evidentno domoljubnu ideju oduševio ljude iz svoje neposredne društvene okoline ("*Gesellschaft*").⁶ Poticajna je bila i mogućnost pojavljivanja pred carskim parom.

Sam letak očigledno je poslužio kao predložak za uvježbavanje pjesme i kola. Uz jednoglasno pjevanje vjerojatno je primijenjen i jednostavan šetni ili poskočni plesni korak. Najvećom nepoznanicom zasad ostaje pitanje narodnih nošnji, odnosno njihova vrsta i porijeklo (posudba originala, šivanje novih ili izrada stiliziranih kostima). Bilo kako bilo, "Pleszopiszen" je pripremljena, uvježbana i na najveće zadovoljstvo carskog para i ostalih uzvanika uspješno izvedena, a sve zasluge za njezino stvaranje i realizaciju nesumnjivo pripadaju biskupu Vrhovcu.

⁵ Volio je i kartanje, pa i za novac, o čemu svjedoči i posebna evidencija u njegovu dnevniku iz koje je vidljivo da je bio uspješan i u toj društvenoj igri (Vrhovac 1987:239).

⁶ Zaista je šteta što se izgubio popis plesača kola (Draginja Jurman-Karaman 1960:184), jer vjerujem da bismo među tada mladim plemićima i plemkinjama prepoznali i neke od aktivnih suradnika Gaja i drugova. Ima tako nepotvrđenih vijesti da je kolo predvodio grof Janko Drašković (Barac 1954:179).

Deželić na kraju prikaza Vrhovčeva života biskupa s pravom naziva pretečom Ljudevita Gaja, ističući neke od brojnih Vrhovčevih pokretačkih pothvata na kulturnom (i političkom) planu: borbu za prava hrvatskoga jezika kao službenoga u ugarsko-hrvatskom saboru, otvaranje tiskare u Zagrebu, skupljanje knjiga i narodnog blaga, neposrednu pomoć u izdavanju važnih hrvatskih knjiga, nastojanja oko uvođenja zajedničke ortografije i pravopisa, uporabu štokavskog narječja kao službenog jezika, suradnju sa slavenskim jezikoslovcima itd. (Deželić 1904:215-217). Ovomu valja dodati i "Pleszopiszen" kao prvi hrvatski koreografskoscenski prikaz narodnog plesa, glazbe i nošnje. Istodobno Vrhovcu pripadaju prvenstvo i zasluga u uporabi folklornog plesa kao sredstva za izražavanje političkih ciljeva, inaugurirajući folklorni ples, ovdje kolo, kao vrlo pogodnog nositelja snažnih nacionalnih poruka.

Ideju da se kolom simbolizira zajedništvo ubrzo su prihvatili glavni protagonisti ilirskog preporoda, ali je ona u njih ostala samo kao tekstualno, pjesničko izražavanje. Postoji još jedna važna razlika. Dok je Vrhovac pjevao o hrvatskom objedinjavanju i zajedništvu, Ilirci ga proširuju na južnoslavensko, uključivši i Bugare. Još uvijek je nedovoljno poznato da je pravi i puni naslov čuvene Gajeve budnice zapravo "Horvatom sloga i sjedinjenje za svojega sveljubljenoga cesara i kralja Franju I, protiv Francuzom vu letu 1813.", a "Još Hrvatska ni propala" tek je prvi stih pjesme. Gaj tu u bratskom kolu sjedinjuje sve Hrvate, ali i Slovence, Bosance i Srbe.

Josh Horvatzka ni propala,
Dok mi sivimo;
Viszoko sze bude ztala,
Kad ju zbudimo;
Ak' je dugo tvrdo zpala,
Jachja hoche bit',
Ak' je szada vu sznu mala,
Che sze proztranit'.

Vchokrat szenya chudne szenye
Szladke radozti,
Kada sze joj kasu tenye
Jake mladozti;
Drugda pako magle czerne
Nyu obztiraju,
Kada szeztre nyoj neverne
Nyu zapiraju.

Jenput vidi Supanije
Szve ponovlyene,
Ztare szlavne szve Banije
Znova ztvorjene;
Vidi, chuje Gorotancze,
Krajncze dolazit',
Y z Horvati nepreztancze
Tako govorit:

"Hoj Horvati, bratyo mila,
Chujte nashu rech,
Nechе nasz razdrusit' szila
Bash nikakva vech;
Nasz je negda jedna mati
Draga rodila,
Z jednim nasz je Bog joj plati!
Mlékom gojila.

Kako chemo majki bolye
Szad zahvaliti,
Kak da bumo jedne volye
Sze zjediniti;
Jal y nazlob nyene szine
Szu razdrusili,
Ztare szlavne Domovine
Diku zrushili.

Ni li zkoro zkradnye vreme,
Da nyu zviszimo,
Ter da ztranyzko tesko breme
Iz nasz baczimo;
Ztari szmo y mi Horvati,
Niszmo zabili,
Da szmo vashi pravi brati
Zlo prebavili."

Jenput chuje szvoje szine
Glaszno pevati,
Szlosne glasze u viszine
Tako zdigati:
"Bratya danasz kolo vodi,
danak szvetkuje,
Horvatzka sze preporodi,
Szin sze raduje!"

V kolu jeszu vszi Horvati
Ztare Dersave:
Ztaroj Szlavi verni szvati
Z Like, Kerbave,
Krajnczi, Stajer, Gorotanczi
Y Szlavonija,
Boszna, Szerblji, Iztrijanczi
Ter Dalmaczija.

Vszi Horvati sze rukuju,
Y zpoznavaju,
Iztinzi sze szad kushuju
Rech szi davaju:
Neka znaju szveta puki
Nyihov novi zvez,
Hvalit cheju vnukov vnuki
Szlavzki narod vesz.

Nudar bratyo, chashe z vinom
Szad napunite,
Zdraviczu Horvatzkim szinom
Vernim napite,
Neka sive nasha szloga,
Vszaki pravi Szlav,
Pravi szinko Roda szvoga
Neka bude zdrav.

Szada pako ostre meche
Vszi popuchite,
Ter sze v techaj dobre szreche
Bratyo, zruchite,
Nut za Szlavu Otcza Franye,
Haid da vumremo,
Austrianzke Hise Ztanye,
Da podvupremo!

Kada mi orusje jaszno
Vu zrak zdignemo,
Tudyu szilu rano kaszno
Na tla prignemo;
Za dom nash y za Czeszara,
Sze aldujemo,
To je krepozť dedov ztara,
Ku postujemo.

L. G.
(*Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka,*
Techaj I, br. 5, 7. Szechna 1835, str. 17-18)

Južnoslavensko zajedništvo još potpunije razrađuje Štos u pjesmi "Poziv u Ilirsko kolo" (*Danica Ilirska*, br.4, 25. Sečnja 1840, str. 13-14).

U ilirsko kolo mili
Vratite se srodni puci,
Što su stari gvoždjem bili,
Nek su duhom sad unuci!

Slavna bratjo, oj Horvati,
Ki za vašu karv i pleme
Karvju vašom znaste stati,
Rodu verni svako vreme!

I Slavonci, slave sini,
Ki ste uvek krepki, možni,
Na čest jednoj domovini
Sa Horvati bili složni.

Dalmatini, bratjo stara,
Gnjezdo milih naših vilah,
Parva iskro našeg žara —
Slavna karvi naših žilah!

Bistri naši Dubrovčani,
Istrijanci, oj junaci!
I Korušci poštovani,
Naše zvezde sjajni traci!

I vi Kranjci, tak nazvani
Od ilirske negda krajne,
Ki ste starom Rimu znani
Rad desnice vaše sjajne!

Oj Štajerci, kih dedovi
Bjahu naše kod vojnice
Ponosni ko labudovi,
Barzi kano lastavice!

U ilirsko kolo mili
Vratite se srodni puci,
Što su stari gvoždjem bili,
Nek su duhom sad unuci!

Medju Murom, na Dunavu
Što stanuje, k nam nek stupa,
Sve to jednu ima slavu
Sa ilirskom braćjom skupa!

Bačvani, po belom mleku,
Ko vam majka sisat dala,
Da ste dika našem veku,
Bila vam za ljubav hvala!

Oj Banatu, komu ovo
Ime Ban od boja rodi,
Upri um tvoj u to slovo, —
Pa te k nam nek sloga vodi!

Serblji! amo ruke vaše,
Nek se marzost sva ukine,
Obće jer je blago naše
Jezik jedne dedovine!

A junačka kad vam sreća
Dade ustav nov dobiti,
Znajte, da je slava veća
S više braćje braćjom biti!

Više očih vidi više,
Više mislih više smatra,
Više rukah već napiše,
S više iskar biva vatra.

Samo sloge duh jedini
Bude naša obća dika,
Angjeo mira medju sini
Jedne majke i jezika!

Od Bosanske sini družbe,
Kih uzdasi sve nas trape,
I od kojih gorke tužbe,
Za pomoći k nebu vape!

Hercegovci, sokolovi,
I v braćjo Cernogorci,
Nedobitni vitezovi,
Za slobodu hrabri borci!

Još Bugari od starine
Na oružju momčad slavna,
Koje stare otačbine
Dobro zove jur od davna:

U ilirsko kolo mili
Vratite se srodni puci,
Što su stari gvoždjem bili,
Nek su duhom sad unuci!

Tako kolo, koje tminom
Do sad bjaše razadarto,
Bit će opet *Slave* sinom
Slavstva kolo sad četvarto.

Parvo kolo Ruska ima,
Drugo Poljska, Česka treće,
A četvarto nek uzima
Duh ilirski uvek veće.

Na tih kolih nek se stara
Naša majka napred vozi,
Da nam k sreći put odtvara!
U to ime Bog pomoziii!

Toliko o "ilirskoj" uporabi kola kao sredstva za promoviranje ideje hrvatskog i južnoslavenskog zajedništva.

"Pleszopiszen" je, međutim, još iste godine kad je izvedena imala svoj odjek i izvan hrvatskih granica. Glas o uspjehu Vrhovčeve koreografije stigao je i do Srba koji su u to vrijeme živjeli u Beču. Urednik *Novina Serbskih*, neki Davidović, opisujući izvedbu Vrhovčeve koreografije u članku pod nazivom "Pametnodostojni dani Srblima Zagrebcima", bilježi sljedeće:

na kome su blagorodnici i blagorodnice, grafovi i grafinje i ostali od blagorodstva, u narodna mađarska, rvatska, srbijanska, dalmatinska, crnogorska, šerežanska, morlačka, klimentinska i pr. odela obučeni *srbsko kolo* igrali i uz njega na rvatskom jeziku ovo pevali (Novak 1967:42).

Uz tu bilješku Davidović prilaže i cijeli tekst "Pleszopiszni". I tako su "Srbli Zagrebci" još te davne 1818. godine neobično šaroliko obučeni plesali ispred svoje stolne crkve "srbsko kolo" i pjevali na "rvatskom" jeziku.

Još na prijelomu 19. i 20. stoljeća srpski je književni i kulturni povjesničar Tihomir Ostojić naslutio i obrazložio vezu između (teksta) "Pleszopiszni" i kola iz pjesme Branka Radičevića "Đački rastanak" (Ostojić 1900). Radičević je u Beč stigao na studij 1843. godine i tamo živio do bune 1848. Ondje je upoznao Vuka Karadžića i Đuru Daničića i ubrzo postao Vukov sljedbenik. Za boravka u Beču vjerojatno je preko Davidovića i *Novina Serbskih* došao u doticaj s Vrhovčevim kolom. Tu je 1844. godine napisao "Đački rastanak" i u njemu svoje viđenje zajedništva kolom:

Kolo, kolo,
Naokolo.
Vilovito,
Plahovito,
Napleteno,
Navezeno,
Okičeno,
Začinjeno.
Brže, braćo, amo, amo,
Da se skupa poigramo!
Srbijanče, ognju živi,
Ko se tebi još ne divi!
Hrvaćane, ne od lane,
Od uvek si ti bez mane!
Oj Bosanče, stara slavo,
Tvrdo srce, tvrda glavo,
Tvrđ si kao kremen kamen,
Gde stanuje živi plamen!
Ao Ero, tvrda vero,
Ko je tebe još te ter'o?
Ti si ka'no hitra munja.
Što nikada ne pokunja.
Ao Sremče, gujo ljuta,

Svaki junak po sto puta!
Crnogorče, care mali,
Ko te ovde još ne fali?
Mačem biješ, mačem sečeš,
Mačem sebi blago tečeš,
Blago turska glava suva,
Kroz nju vetar gorski duva,
Oj sokole Dalmatinče,
Divna mora divni sinče!
Oj ti krasni Dubrovčane,
Naš i danas beli dane,
Ta sa pesme iz starine,
Pune slave i miline!
Oj Slavonče tanani!
Banaćane lagani!
Oj Bačvani, zdravo, zdravo,
Ko j' u pesmi veći djavo!
I vi drugi duž Dunava,
I vi drugi, gde je Drava.
I svi drugi tamo, amo,
Amo, da se poigramo!

(Radičević 1919:38-40)

Zaista, prvi stihovi Radičevićeva kola neodoljivo podsjećaju na Vrhovčevu "Pleszopiszen". Ali nisu to samo gotovo istovjetni prvi stihovi (također osmerački), tu odmah osjećamo isti onaj unutarjni ritam, pulsiranje kola koje je Vrhovac tako dobro osjetio i ostvario svojim stihovima. S druge strane zanimljivo je da je Vrhovčevo kolo djevojačko, dok je Radičevićovo momačko. Pozornost valja obratiti na primjenu Vrhovčeve ideje o kolu kao simbolu zajedništva. S jedne strane upada u oči da u tim južnoslavenskim nabranjima nema Slovenaca (Makedonci se u to doba još ne javljaju kao južnoslavenski narod), a s druge uz "Hrvaćane" se tu nalazi i Dalmatinac, Dubrovčanin, Slavonac, Srijemac. Na prvi pogled ova regionalna nabranja i razlučivanja više podsjećaju na Štosovo i Gajevo kolo nego na Vrhovčevu "Pleszopiszen", ali opet nedostaju Slovenci, a nema ni "Istrijanaca". Osnova je, dakle, ipak Vrhovčeva, "proširena"

Dubrovčanima, Srijemcima, Bosancima, Crnogorcima i drugima. Zašto takav odabir i zašto nema Slovenaca?

Možda se odgovor krije u Karadžićevim stavovima iz članka "Srbi svi i svuda", objavljenom 1849. godine u Beču u djelu *Kovčezić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona*. Po jeziku dijeli Karadžić Južne Slavene na troje: na Srbe koji govore *što*, Hrvate koji govore *ča* i Slovence koji govore *kaj*, a njima pripadaju i Hrvati kajkavci sjeverozapadne Hrvatske. Prema tome svi štokavci, Bosanci, Hercegovci, Crnogorci i štokavski Hrvati, zapravo su Srbi.

... Od velike bi koristi i potrebe bilo kad bi se skupilo u Čakavačkom jeziku sve ono što danas nije srpsko. Onda bi se moglo suditi koje se od ovijeh razlika slažu s jezikom njihovih zapadnijeh susjeda Kranjaca, koje li su same njihove, i ove s kojijem se od Slavenskih narječija slažu. A uz ovo bismo mi dobili silu čistijeh Slavenskih riječi, koje se danas u nas ne govore.

Ja rekoh malo prije da sela ni opština ljudi koji ovijem jezikom govore, nema danas u Dalmaciji na suhoj zemlji (na kopnu, nap. S. S.), a po svoj prilici neće ih biti ni u Bosni; ali ih ima u Hrvatskoj vojničkoj krajini kako se prijeđe Velebit, i u zapadnoj Mađarskoj i u Austriji gotovo do samog Beča! Kako ih je nestalo u Dalmaciji? Ja mislim da su se od Srba i od Turaka razbjegli, a koji su ondje ostali oni se posrbili zadržavši samo *i* na onijem mjestima gdje je u starome Slavenskom *b*. Oni pak koji sad žive u zapadnoj Mađarskoj i po susjednoj Austriji, i koje Nijemci zovu *Vaser-Kroboten*, jamačno će biti potomci Panonskih Hrvata, ali otkud ovako daleko na sjeveru: ili im Porfirogenet mjesta vlade nije dobro naznačio, ili su i oni u novija vremena pobjegli od Turaka?

Iz svega ovoga što je ovdje kazano vidi se da se južni Slaveni svi osim Bugara po jeziku dijele na troje: prvi su *Srbi*, koji govore *što* ili *šta* (i po čemu se prema *Čakavcima* i *Kekavcima* mogu nazvati *Štokavci*) i na kraju slogova imaju *o* mjesto *l*; drugi su *Hrvati*, koji mjesto *što* ili *šta* govore *ča* (po čemu se zovu i *Čakavci*) i na kraju slogova ne promjenjuju *l* na *o*, a u ostalome se vrlo malo razlikuju od Srba; treći su *Slovinci*, ili kao što ih mi zovemo *Kranjci*, koji mjesto *što* govore *kaj* (po čemu ih naši i *Kekavci* zovu), koji se i od Srba i od Hrvata po jeziku mnogo više razlikuju nego Srbi i Hrvati između sebe, ali su opet njima bliži nego i jednome drugome Slavenskom narodu. Među Slovence idu i današnji Hrvati u varmeđi Zagrepskoj, Varaždinskoj i Križevačkoj, kojih je jezik kao prijelaz iz Kranjskoga u Srpski; ali je za čudo otkud oni ondje gdje su sad? Ako je istina što Porfirogenet kaže da su Panonski Hrvati bili između Drave i Save, i da im je bila stolica u Sisku, onda bi valjalo da su ondje Čakavci a ne Kekavci! (*Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Stefanovića Karadžića* 1896:295-296).

Sve je ovdje prilično jasno izrečeno, ali ostaje otvoreno pitanje zašto onda Radičević uopće spominje "Hrvaćane" i na koje misli: čakavce ili "kekavce". Ako prihvatimo Ostojićevu tvrdnju o Vrhovčevu kolu kao izvorištu Radičevićeva, onda su to nesumnjivo kajkavci, odnosno

Davidovićevi "Srbi Zagrepci" koji pred svojom prvostolnicom plešu "srpsko kolo". Već smo istaknuli intenzivno druženje Vuka i Radičevića u Beču, a "Đački rastanak" je nastao upravo u to vrijeme. *Kovčević* i u njemu članak "Srbi svi i svuda" Karadžić je objavio iza toga, ali je ideje slične Davidovićevim privatno iznosio i prije, pa ih je Radičević mogao upoznati i prihvatiti i od samoga Vuka i ljudi iz njegova kruga. Tako u pismu prijatelju Justinu Mihajloviću 1836. godine Vuk kaže i ovo:

Gramatiku Babukića u Danici još nijesam čitao. Gaj ima dobru volju i želju; ali hoće li što učiniti moći, to će vrijeme pokazati. Ime je jedno od velikih smetnji: njih je teško nagovoriti, da priznaju da su Srbi, a mi bismo ljudi bili, kad bismo pristali da ostavimo naše slavno ime, a da primimo drugo mrtvo ime Iliri, koje danas u sebi ništa ne znači (Prema Novak 1967:167).

Da bi se pak razumio Radičević stav o zajedništvu izraženom u kolu, nužno je pažljivo pročitati cijeli "Đački rastanak". Oduža ova pjesma čudna je mješavina autobiografskih sjećanja na vrijeme provedeno u Srijemskim Karlovcima i događaja i likova (stvarnih ili mitskih) iz srpske prošlosti. Gotovo da je sve sažeto: od cara Dušana, bitke na Kosovu i Kraljevića Marka do Hajduka Veljka, raznih kneževa i drugih likova. Pažljivijim iščitavanjem vidi se da je to zapravo oda srpstvu i Srbima, bez ikakvih pomisli na južnoslavensko zajedništvo. Ilustrirat ću to s nekoliko dužih izvadaka stihova prije i poslije samoga kola:

(...) Sunce jarko, ta koliko reda
Tako tebe ja sedati gleda',
Gledah tvoje goleme krasote,
Pun radosti i velje milote,
Gledah tamo pa mislih nazada.
Kako krasno bijaše nekada
Osetih se srpske carevine,
Srpske slave, srpske
gospoštine;
Osetih se posljednjega doba,
Ta krasnoga na Kosovu groba.
Zbogom, sunce, na zapadu
jasno,
Al' za goru zailaziš krasno!
Tako krasno i u take slave
Junačke su tada pale glave,
Ugled'o se jedan na drugoga,
Popadao jedan kraj drugoga.
Ta rad one krasne domovine

Ne žalio niko da pogine.
Ti već zadje, nebo je crveno,
Kao da je krvlju obliveno.
Ao, sunce, kao nebo ovo,
Tako beše crveno Kosovo
Od srbinjskih teških palošina,
Krv s' otvori ka' morska pučina,
Divno li je tada Srbalj bio,
Divno l' svaki glavu zamenio,
Divnu l' krvcu zlotvorsku
prolio,
U njoj danak divno utopio.
Oj sunašce žića mog ubavo,
Kada zadješ, oh, zadji krvavo,
Sred kopalja, zveke i mačeva,
Zadj' za goru dušmanskij leševa,
K'o što onda tim junakom zadje,
Ta šta more jošte biti sladje! (...)

(Radičević 1919:31-31)

(..) Tambur, tambur, sitna
tamburice,
Udri, pobro, u sićane žice!
Danas ima, a sutra nas nema,

Ajd' u kolo, ko će tu da drema!...
On u sredi u tamburu bije,
A kolo se oko njega vije,
Ao braco, ao tamburice,

Udri žešće u te sitne žice.
Sitne žice — sitniji koraci.
Nek se znade kad igraju djaci!
Oj, vi srpski vitezovi,
Vi zmajevi, sokolovi,
Ta ima vas na hiljade,
Al' brojiti nemam kade,
Ta kad bi vas sve brojio,
Kad bi jadan vinca pio!
Oj, Šubiću,
Juraniću,
Turske glave
Behu trave,
Mači vaši britka kosa,
Krvca vaša beše rosa,
Rosa rosnu, javor s' diže,
Pevac uza nj gusle zdelja,
Pa bugari, što ste bili,
Što l' desnicom počinili.
Dela vaša suncu ravna,
Ne će skriti nojca tavna!
Noći, noći, tavana noći —
Ko bi Srbu u pomoći?
Oj Čupiću, ljuta gujo,
Oj Čurčijo, mrki vujo,

Ao, Luko,
Turska muko,
Ao, Petre
Plahi vetre,
Što dohvati tursko more
Pa o srpske razbi gore!
Oj, Pocerče, oj Milošu,
Naš sokole, slavo mila
Al' na slavu Turkom lošu,
Jer im slomi pusta krila,
Sruši Drini u dubinu
Onu strašnu orlušinu;
Vi zvezdice našeg neba,
Što sijaste k'o što treba,
Ali danka još ne daju,
Zvezde trepte, zvezde sjaju,
Gjorgje dodje, sunce granu,
A Srbiji dan osvanu.
Kolo, kolo,
Naokolo,
Vilovito,
Plahovito...

(Radičević 1919:37-39)

(...) Ajduk Veljko zna ljubiti,
Al' i sabljom divno biti,
Ajduk Veljko ljuti vuja.
Turci stado jaganjaca,
Ajduk Veljko ka' holuja
Kad u jesen iz klanaca
Shvati lišće to po gori
Pa obori,
Krši granje, pa silena
Čupa hrasta iz korena —
Seče Veljko i natiče,
Goni, stiže, što izmiče,
Seče age po sred pasa —
"Alah, Alah"! ode s glasa,
Lomi konje i junake,
Čini jade svakojake.
Kušlja tlači, sablja seva,
Klikće Veljko, Ture zeva,
O tle čalma, o tle glava,
Al' pod nebo srpska slava!
Vedro nebo na visoko,
Ravno polje na široko,
A na polju dva okola,
Sredom gledni sina gola!
Tatarin je — vatra živa —
Preti mačem pa doziva:
"Oj Ugrine, krurvo, amo,
Amo, da se ogledamo!"

Ugri glede svi u travu,
Jakšić gore diže glavu,
Hvata štita gvozdena,
Hvata mača plamena,
Lako vrdra, maše lako,
Ali bije vrlo jako,
Sada zveknu, sada manu,
sada sevnu, sada planu,
Dole pada Tatarin,
Pogubi ga Srbljanin!
Plaho kolo, teče znoj,
De još malo, brate moj!
Malo cupni,
Malo lupni,
Da se strese ceo dom!
Okom sevni,
Grlom pevni,
Kao munja, kao grom!
Strele, koplja, bojni mači,
Junak bije, a konj tlači,
Zveka,
Jeka,
Vriska,
Piska.
Gorom, dolom, junak vrvni,
Gora, dola, sva u krvi.
Sve od mora Jadranskoga,

I od grada tog Beloga,
Sve od onog Drenopolja,
Što s' oteže Moru Crnu,
Sve to Dušan sebi zgmu,

To učini božja volja,
Dušan, Dušan, bujna reka,
Srbin junak pa do veka! (...)
(Radičević 1919:41-42)

Zbog svega navedenoga nije čudno da "Đački rastanak" i kolo u njemu za Srbe imaju posebno značenje, a daljnja uporaba *Brankovog kola*, kako će se dalje nazivati, na svoj način to potvrđuje. Zanimljivo je da Radičević nikad nije živio u Srbiji. Rođen je u Slavonskom Brodu,⁷ gdje mu je otac radio kao carinski činovnik. Otuda je službom premješten u Zemun, gdje je Branko završio osnovnu školu, a zatim polazio gimnaziju u Karlovcima i Temišvaru, nakon čega odlazi na studij u Beč. Shrvan sušicom umro je 1853. u Beču u 29. godini života. Još za života snažno podržavan od najboljeg prijatelja Đure Daničića već je u šezdesetima proglašen najboljim srpskim pjesnikom. Počam od filoloških krugova oko Daničića, slavi ga se nekritički i stvara se čitav kult (Ćorović u Radičević 1919:6-7).

Odras ova "brankomanije" je i uglazbljivanje pojedinih njegovih pjesama ili njihovih dijelova. Tako 1883. godine prigodom prenošenja Radičevićevih kostiju iz Beča na Stražilovo vojvođanski kompozitor Jovan Paču (rođen u Aleksandrovu kraj Subotice) uglazbljuje kolo iz "Đačkog rastanka" i harmonizira ga za zbor i orkestar.⁸ Ubrzo ova kompozicija stiče veliku popularnost. Nakon Drugoga svjetskog rata *Brankovo kolo* postaje u hrvatskim čitankama za osnovnu školu obveznom literaturom, s jasnom namjerom tadašnjih vlasti da njome simbolizira bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda i narodnosti. Za primjer evo naputaka za interpretaciju *Brankovog kola* iz čitanke za VI. razred osnovne škole "Zvezdane staze" iz 1985. godine:

Nepoznate riječi i izrazi

vilovito (kolo) — živo, poletno, neobuzdano; *plahovito* (kolo) —
— neobuzdano, vatreno; *Ero* — Hercegovac

INTERPRETACIJA

- Kakvo raspoloženje prožima ovu pjesmu? Što je njezina tema?
- Kojim je slikama predočeno kolo? Kojom je vrstom riječi opisano?
- Kolom je izražena ideja (misao) zajedništva. Čija sve prisutnost u pjesmi tu misao potvrđuje?
- Kako je pjesnik okarakterizirao pojedine predstavnike naših naroda i krajeva? Kojom je slikom prikazao Srbijance, kojom Hrvate (Hrvačane!), kojom Bosance, kojom Hercegovce, Srijemce, Crnogorce i druge?

⁷ Za svog boravka u Slavonskom Brodu 1825. godine Vuk Karadžić je upoznao i posjetio Teodora Radičevića i jednogodišnjeg Branka u majčinu krilu.

⁸ Među ostalima komponirao je i sljedeće kompozicije: "Prag je ovo milog srpstva", "Čuj Dušane", "Svetosavska pesma".

- Koga sve pjesnik poziva u kolo? Koji stihovi otkrivaju dublji smisao zajedničkog plesa (igre) i prijateljstva? Navedi ih?
- Kakav je ritam ove pjesme: brz ili spor? Od koliko se slogova sastoje početni stihovi? A ostali? Od koliko se slogova sastoji najveći broj riječi u njima? Kakav ritam omogućuju takve riječi?
- Na čije te stihove i pjesme podsjeća Radičevićovo "Kolo"? Ono je vrlo popularno. Što misliš zašto ga je narod prihvatio?

IZRAŽAVANJE I STVARANJE

1. Naučite pjevati i plesati "Brankovo kolo".
2. Pronađite knjigu o narodnim nošnjama naših krajeva. Izaberite koja je od njih najskladnija, a koja najraskošnija. Objasnite po čemu i zašto.
3. Kolom je izražena misao o zajedništvu i jedinstvu naših naroda. Kako i čime se danas ostvaruje ta ideja? Ispričaj!
4. Posjetite priredbu ansambla koji izvodi narodna kola i pjesme. Zabilježite ime ansambla (grupe), umjetničkog rukovodioca, koreografa (priređivača plesa), program priredbe, mjesto izvedbe, osnovni dojam (utisak) o cijeloj priredbi, najprivlačniju točku.

(Skok, Diklić i Bežen 1985:156)

U čitankama *Brankovo kolo* se zadržalo praktički do kraja osamdesetih godina, a i kompozicija J. Pačua često je bila na repertoaru đачkih pjevačkih zborova. Ali ni tu još ovoj dugoj priči nije kraj. Negdje u drugoj polovici šezdesetih godina, upravo u doba ponovnog buđenja hrvatske nacionalne svijesti, novosadski i beogradski koreografi na glazbeni predložak Jovana Pačua koreografiraju *Brankovo kolo*. I ovdje se ponovno aktualizira Vrhovčeva ideja o simboličkom isticanju zajedništva, ovaj put jugoslavenskog. I u samoj se realizaciji slijedi Vrhovčevo rješenje da se pojedini krajevi predstave odgovarajućom nošnjom. Srpski i vojvođanski folklorni ansamblu radu su uvrštavali *Brankovo kolo* u svoj repertoar, a gotovo redovito se izvodilo prigodom zajedničkog okupljanja jugoslavenskih folklornih ansambala u Beogradu za različitih svečanosti. Najčešće je to bila proslava rođendana Josipa Broza Tita 25. svibnja, tj. sletovi u okviru tzv. "Dana mladosti".⁹

Zanimljivo je da uza svu, makar i prividnu, ideološku podobnost i nastojanja tadašnjih vlasti *Brankovo kolo* nikad nije u Hrvatskoj zaživjelo, i ja čak štoviše ne znam niti jedan hrvatski folklorni ansambl koji ga je u Hrvatskoj izvodio. I ne samo u Hrvatskoj, nije prihvaćeno ni u drugim republikama. Jedan je od mogućih razloga i taj što je u to doba majorizacija srpskih folklornih ansambala, i profesionalnih i amaterskih, u odnosu na hrvatske i sve ostale bila na svom vrhuncu (usp. Sremac

⁹ Titov rođendan je proglašen "Danom mladosti", kad se jugoslavenska omladina redovito okupljala na sletskim susretima u Beogradu.

2001:189-191) i uvjerljivo demantirala sve priče o bratstvu, jedinstvu i jednakosti.

Umotana u ideju "bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti" (veliko)srpska osnova Brankovog kola ostala je ipak neprepoznata. Ostalo je i neodgovoreno pitanje kako je *Brankovo kolo*, ovako krnje bez Slovenaca i Makedonaca i s tako predstavljenim Hrvatima, uopće moglo postati simbolom zajedništva. Raspadom druge Jugoslavije ova duga priča o kolu kao simbolu zajedništva došla je svojem prirodnom kraju, ali bi ipak bilo korisno potražiti odgovore na postavljena pitanja.

NAVEDENA LITERATURA

- Barac, Antun. 1954. *Hrvatska književnost od preporoda do stvaranja Jugoslavije. Knjiga 1. Književnost ilirizma*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Bošković-Stulli, Maja. 1971. "O folklorizmu". *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 45:165-186.
- Deželić, Velimir. 1904. *Maksimilijan Vrhovac (1752.-1827.)*. Zagreb: vlastita naklada.
- Gaj, Ljudevit. 1837. "Poziv pokojnoga episkopa Maximiliana Vrhovca Rakitovackoga na sve duhovne pastire svoje episkopie, g. 1813. izdat". *Danica Ilirska*. Tečaj 3/24:93-97. 17. Lipnja 1837.
- Jurman-Karaman, Draginja. 1960. "Zagreb u klasicističkom dekoru". *Iz starog i novog Zagreba* 2/6:183-196.
- Kuhač, Franjo. 1880. *Južno-slovenske narodne popievke*. Knj. 3. Zagreb: vlastita naklada.
- Novak, Viktor. 1967. *Vuk i Hrvati*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti. Posebna izdanja, knj. 417, Odelenje društvenih nauka, knj. 62.
- Ostojić, Tihomir. 1900. "O postanku Brankova kola u 'Đačkom rastanku'". *Brankovo kolo* 6/1:24.
- Pavličević, Dragutin. 1987. "Maksimilijan Vrhovac — Život i djelo". U *Maksimilijan Vrhovac: Dnevnik — Diarium*. Sv. 1. Zagreb: Kršćanska sadašnjost - Sveučilišna naklada Liber - ČGP Delo - OOUR Globus - Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, LII-LXXIX.
- Radičević, Branko. 1919. *Izabrane pesme*. Vladimir Ćorović, ur. Zagreb: vlastita naklada.
- Skok, Joža, Zvonimir Diklić i Ante Bežen. 1985. *Zvezdane staze — čitanka iz književnosti, scenske i filmske umjetnosti za VI razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.
- Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Stefanovića Karadžića*. 1986. Knj. 3. Sv. 2.
- Sremac, Stjepan. 2001. *Folklorni ples u Hrvata od "izvora" do pozornice: između društvene i kulturne potrebe, politike, kulturnog i nacionalnog identiteta*. Doktorski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, 189-191.

Vrhovac, Maksimilian. 1987. *Dnevnik – Diarium*. Sv. 1. Zagreb: Kršćanska sadašnjost - Sveučilišna naklada Liber - ČGP Delo - OOUR Globus - Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

PLESZOPISZEN BY MAKSIMILIJAN VRHOVEC OR HOW THE CIRCLE DANCE BECAME THE SYMBOL OF UNITY

SUMMARY

During his visit to Dalmatia and Croatia in 1818, Emperor Francis II with his wife Caroline on his way back stopped in Zagreb from June 27 till July 1. He was given a grand reception, and among many cultural programmes a dance act Pleszopiszen by Bishop Maksimilijan Vrhovec particularly stood out. Vrhovac wrote the lyrics to a folk tune, and noblemen and noblewomen dressed in folk costumes performed (danced and sang) a circle dance. In the lyrics, besides celebrating the imperial couple, Vrhovac made a clear statement of the wish and the political aim that all Croatian countries be unified, as well as the culture and the language. Croatian, Dalmatian and Slavonian women represented the components of the Croatian tripartite state, and the circle dance their unity.

The idea to symbolize the unity with a circle dance was soon accepted by main protagonists of the Illyrian movement, but they retained it only in the form of textual, poetic expression. The Illyrians spread Vrhovac's aspiration for unity and togetherness of Croats to the South Slavic nations, including the Bulgarians.

The news of the success of Vrhovac's choreography in the same year (1818) reached the Serbs living in Vienna. Davidović, the editor of "Novine Serbske" (Serbian Newspaper), wrote that "Srbli Zagrebci" (Serbian people from Zagreb), wearing various folk costumes, danced a Serbian circle dance and sang in the Croatian language. Probably through Davidović and his newspaper, the Serbian poet Branko Radičević was inspired by Vrhovac's Pleszopiszen when writing a circle dance in the poem "Đački rastanak" (A Student's Farewell). It is striking that Radičević does not include Slovenes into his circle dance, and with the existing regional division his further fragmentation goes to people from Dubrovnik, Srijem, Bačva. This is corresponding with the attitudes of Vuk Karadžić, who considers only the people speaking the čakavian dialect to be Croatians, those speaking the kajkavian dialect are to him close to the Slovenes, and the Croatians speaking the štokavian dialect (and all other people using the štokavian dialect) are actually Serbs.

Soon after his death Radičević was pronounced the greatest poet of Serbia, and Jovan Paču, a composer from Vojvodina, set to music the circle dance from "Đački rastanak" and harmonized it for a choir and an orchestra. After the World War II, "Brankovo kolo" (Branko's circle dance) became obligatory literature in Croatian elementary school textbooks, with the clear intent of the authorities of the time to use it as a symbol of brotherhood and unity of the nations and ethnic groups of Yugoslavia. In the second half of the 1960s choreographers from Novi Sad and Belgrade composed choreographies for "Brankovo kolo" to the music by Jovan Paču. Folklore ensembles from Serbia and Vojvodina included "Brankovo kolo" into their repertoire, and it was almost regularly performed during the gatherings of Yugoslav folklore ensembles in Belgrade on the occasion of various festivities. Packed into the idea of "brotherhood and unity of Yugoslav nations and ethnic groups" the Greater Serbian basis of "Brankovo kolo" remained unrecognized.

Keywords: Maksimilijan Vrhovac, circle dance, national renaissance, symbol, Branko Radičević